

ELITY STARŠÍCH PP NA SLOVENSKU

Osnova:

- Elity obecně, insignie moci
- Slovensko v době starších popelnicových polí (dále jen PP):
 - lužická k.
 - čakanská k.
- Problematika vozů a koňských postrojů
- Závěr

Elity

Pro každou epochu je charakteristické určité rozvrstvení společnosti, které ovlivňuje a určuje sociální statut. Závisí zejména na hospodářském vývoji a často se na něm podílí kult a náboženství, v profánních oblastech i kreativní a tvořivé nadání.

Např. v paleolitu měli patrně velkou moc šamani – obdařeni jednak charismatem, jednak určitou mírou abnormality.

V mladších dobách se do centra zájmu dostává spíše materiální bohatství, objevuje se vrstva kmenových náčelníků a významných bojovníků pohřbívaných s cennými insigniemi jejich statutu.

Od neolitu, kdy byl ceněn zejména obsidián a spondyllus, přes neolit, kde se již objevuje měď a později cín, se dostáváme do doby bronzové, kde hraje hlavní roli opět kov – bronz.

Standardními znaky elity jsou:

- zbraně
- náročná stavba hrobu
- nadregionální kontakty

Slovensko v době starších PP

a) Lužická kultura

V časných PP se častěji objevují předměty cizí proveniencce (např. sekeromlaty s kotoučovým týlem, Horná Štubná). Místní jsou hroty kopí nebo oštěpů. V hrobech však kopí nejsou známá, pouze ze sídliště Liptovský Michal nebo z depotu z Ovčiariska. Z lokalit Mikušovce a Krásná Ves známe dýky s jazykovitou rukojetí. Šipky jako součást pohřební výbavy se objevují skrovně (1 v Mikušovcích a Trenčianských Teplicích, 2 v Divjakach nad Nitricou, 5 v Krásné Vsi), přičemž se uvádí, že méně než 3 šipky nemají funkční, ale jen symbolický význam. Meče se objevují nejčastěji liptovského typu. Z ochranných pomůcek známe celokovovou helmu, pravděpodobně soudobí lidé již znali štít nebo pancíř, na které snad používali organické materiály, které se nedochovaly.

Bohatšími hroby jsou zde např. Mikušovce „Nivky“ či Krásná Ves, obecně se ale rozvrstvení společnosti do pohřebního ritu příliš nepromítá. To ještě nemusí znamenat nepřítomnost elit, může to ovlivňovat např. lokální zvyk.

b) Čakanská kultura

V této kultuře se již vyskytují bohaté mohyly – Čaka a Svätý (Dolný) Peter. Z militární známe kopí s oboustranně vlnovitě vykrojeným ostřím s žebrovitě zesíleným středem, meče s jazykovitou rukojetí, dýky t. Peschiera, sekery se středovými laloky, neznáme šipky. Obdobně se předpokládá využití pancíře (zlomky kovového pancíře se našly v Čace), štít (k tomu by ukazovaly nálezy hřebíčků s velkou hlavicí), případně i náholeníky.

Vůz a koňský postroj

Od začátku PP se objevuje nový výraz sociálního statutu – čtyřkolový vůz tažený koňmi. Koncentrace těchto památek se soustřeďuje v západní části střední Evropy, oblast Slovenska leží v okrajovém území, máme zde méně nálezů. V hrobech jsou poměrně časté zbraně, ale málo časté součásti koňského postroje a vozu (což ale může být dáno i tím, že se tyto součástky obtížně rozpoznávají, problém může být i jejich sekundární využívání např. jako šperku).

Součásti koňského postroje známe z prostředí čakanské (Čaka, Lužany) i lužické kultury (Mikušovce, Velké Raškovce – nádoba se scénou dvoukolého vozu).

Primární doklady vozu máme z některých depotů (Bobrovec, Trenčianské Bohuslavice, Žbiniac, Košické Olšany, s otazníkem Liptovská Mara), většinou jsou už ale mladšího data.

Závěr

Elity starších PP na Slovensku můžeme zkoumat na základě nálezů bohatých hrobů vyznačujících se nákladnou stavbou hrobu (ne však vždy, nepřítomnost hrobek vládců může souviset jen s lokálním pohřebním zvykem), dále výskytem militárií, importů a nově a ojediněle i nálezy součástí koňského postroje a vozu. Očividnýmé hroby elity nalézáme v prostředí čakanské kultury, jsou to Čaka a Dolný Peter.

Zdroje

PAULÍK, J. 1963: K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej kotline, Slovenská archeológia 11/2, 269-338.

NOVOTNÁ, M. 2004: K elitám obdobia starších popolnicových polí na Slovensku. In: K počtě Vladimíru Podborskému. Brno, 497-506.

NOVOTNÁ, M. 2004: Militáriá lužickej kultúry na Slovensku. In: Popelnicové pole a doba halštatská, Archeologické výzkumy v jižních Čechách - Supplementum 1, 393-412. České Budějovice.